
Kyrkomötet

Tillsyns- och uppdragsutskottets betänkande 2017:6

Medlemskap i Svenska kyrkan

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas tre motioner som på olika sätt rör medlemskapet i Svenska kyrkan. Utskottet menar att de frågor som tas upp i motionerna i enlighet med vad utskottet anför i sina överväganden ska beaktas i det arbete med en översyn av vissa frågor om kyrkotillhörigheten som är på väg att påbörjas hos kyrkostyrelsens kansli.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:24, punkt 1.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:24, punkt 2.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:66.
4. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:115.
5. Kyrkomötet beslutar att med anledning av motionerna 2017:24, 2017:66 och 2017:115 uppdra åt kyrkostyrelsen att i arbetet med en översyn av frågor om kyrkotillhörigheten beakta det som utskottet har anfört.

Motionernas förslag

Motion 2017:24 av Anette Nordgren m.fl., Medlemskap i Svenska kyrkan

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att göra en översyn av 29 kap. 1 och 2 §§ av kyrkoordningen angående medlemskap i Svenska kyrkan, särskilt vad avser kravet på medborgarskap.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att göra en översyn av 29 kap. 6 § av kyrkoordningen angående beslut om medlemskap i Svenska kyrkan.

Motion 2017:66 av Kjell Petersson och Leif Nordlander, Kyrkoordningens bestämmelser om dop och kyrkotillhörighet

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att göra en översyn av kyrkoordningens bestämmelser om å ena sidan den döptes rättigheter och skyldigheter och å andra sidan den tillhöriges rättigheter och skyldigheter.

Motion 2017:115 av Jesper Eneroth m.fl., Ofrivilligt utträde ur Svenska kyrkan

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att utreda möjligheten att vara medlem i Svenska kyrkan om folkbokföringsadress saknas.

Bakgrund

Medlemskap för utländska medborgare före kyrkoordningen

Med 1951 års religionsfrihetslag (1951:680) infördes utöver bestämmelser om obegränsad frihet att utträda ur Svenska kyrkan också bestämmelser om förvärvande av medlemskap. En huvudregel var då att barn till föräldrar som tillhörde Svenska kyrkan också blev medlemmar. Det var också möjligt att vinna inträde genom ansökan till pastor (i huvudsak avsågs härmed kyrkoherden). I det fallet gällde att den som var döpt i Svenska kyrkans ordning skulle tas upp i kyrkan. I andra fall skulle upptagandet ske under förutsättning att den sökande erhållit undervisning i Svenska kyrkans lära och muntligt försäkrade att ansökan var grundad på allvarliga religiösa skäl.

Bara svenska medborgare och i landet bosatta utländska medborgare kunde vara medlemmar. Den som var evangelisk-luthersk trosbekännare och blev svensk medborgare skulle därmed anses upptagen i Svenska kyrkan

Genom en ändring i religionsfrihetslagen blev det den 1 januari 1980 möjligt för en ”annan person” än en svensk medborgare eller i landet bosatt utlänning att bli medlem i Svenska kyrkan efter beslut av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämde. Ändringen gjordes på initiativ från kyrkomötet. Vid 1979 års kyrkomöte förelåg 1975 års kyrkomötes utredningsnämnds betänkande om rätt för utomlands bosatt utländsk medborgare att tillhöra Svenska kyrkan. Utredningsnämnden, till vars överväganden såväl kyrkolagsutskottet vid 1979 års kyrkomöte (KL 1979:2) som regeringen (prop. 1979/80:19) anslöt sig, såg svenskt medborgarskap eller bosättning i Sverige som villkor för medlemskap som en lämplig huvudregel ”eftersom svenska kyrkan inte generellt torde kunna påtaga sig ett längre gående ansvar i sin verksamhet utom rikets gränser”. Man menade att det dock fanns tre situationer som aktualiserade en ändring av de gällande bestämmelserna. Det gällde en kvinna som gift sig utomlands och fått makens nationalitet och lämnat den svenska, en invandrare som vid vistelsen i Sverige fått stark samhörighet med Svenska kyrkan men flyttat tillbaka till sitt eget land och utländsk medborgare som kommit i nära kontakt med Svenska kyrkans verksamhet utomlands. När ändringen i religionsfrihetslagen hade beslutats uppdrog regeringen i förordningen (1979:931) om prövning av vissa ansökningar om medlemskap i Svenska kyrkan åt Uppsala domkapitel att pröva ansökningar från utländska medborgare.

Bestämmelserna om vem som kan vara medlem i Svenska kyrkan kvarstod i princip oförändrade och var knappast föremål för någon diskussion när besluten fattades om dopet som huvudvägen in i kyrkan. Detta skedde genom beslut av kyrkomötet (CsSkr 1994:4, 2 KL 1994:7) och riksdagen (prop. 1994/95:226, 1995/96:KU2) bestämmelserna om medlemskap i religionsfrihetslagen upphävdes och ersattes av nya bestämmelser om kyrkotillhörighet i 3 kap. i kyrkolagen (1992:300). Den ändring som genomfördes var att Svenska kyrkans centralstyrelse övertog uppgiften att besluta att en annan person än en svensk medborgare eller i landet bosatt utländsk medborgare fick tillhöra Svenska kyrkan.

Vissa bestämmelser i kyrkoordningen om beslut om kyrkotillhörighet

När kyrkoordningen beslutades hade, som framgått av texten ovan, nyligen i kyrkolagen införts nya bestämmelser om kyrkotillhörigheten. Det hade skett efter långa och omfattande diskussioner med ibland en påtaglig polarisering mellan företrädare för olika ståndpunkter. När beslutet slutligen fattades om dop och kyrkotillhörighet fanns en bred uppslutning bakom detta beslut såväl vid remissbehandlingen som i

kyrkomötet. Mot den här bakgrunden var det naturligt att i kyrkoordningen inte göra några andra ändringar i bestämmelserna om kyrkotillhörigheten i Svenska kyrkan än de som var nödvändiga till följd av de ändrade kyrka-statrelationerna och det som direkt hörde samman med den förändringen.

Efter 1999 års kyrkomötes beslut om kyrkoordningen har det gjorts ett par mindre justeringar, tydliggörande av terminologisk karaktär i 29 kap. om kyrkotillhörigheten. Den enda sakliga förändringen var när kyrkomötet 2013 beslutade om en ändring i 29 kap. 6 § om kyrkoherdars i utlandsförsamlingar rätt att pröva frågor om tillhörighet till Svenska kyrkan (Kskr 2013:3, TU 2013:1, KmSkr 2013:4). I skrivelsen från kyrkostyrelsen som låg till grund för det sistnämnda beslutet redovisade kyrkostyrelsen att en grundläggande förutsättning för kyrkotillhörighet i Svenska kyrkan är att man uppfyller kriterierna i 29 kap. 1 § i kyrkoordningen: att vara bosatt i Sverige, vara svensk medborgare eller ha beviljats dispens av kyrkostyrelsen. Några remissinstanser hade ställt sig kritiska till denna ordning. Kyrkostyrelsen angav att frågan om en förändring av de grundläggande bestämmelserna för tillhörighet till Svenska kyrkan inte hade varit föremål för närmare utredning i den promemorian som föregått skrivelsen. Man menade att den torde kräva en djupare belysning. Vidare anförde kyrkostyrelsen följande, vilket synes ha accepterats av kyrkomötet.

Den prövning som kyrkostyrelsen gör i dispensfrågor är inte endast en formell prövning mot fastställda kriterier, utan en lämplighetsbedömning som avser personer som av släktskap, delaktighet i en utlandsförsamlings arbete eller på någon annan grund vill tillhöra Svenska kyrkan. Eftersom det saknas bestämmelser mot vilka ett beslut i ett ärende om dispens från bosättnings- eller medborgarskapskravet kan prövas kan det inte heller överklagas. Kyrkostyrelsen menar därför, i enlighet med vad som anförts i promemorian, att det av dessa skäl är viktigt att prövningen sker på ett och samma ställe för samtliga sökande i syfte att upprätthålla en enhetlig praxis. Mot denna bakgrund, och då inte kyrkoherdar i församlingarna i Sverige har rätt att ge dispens från medborgarskaps- och bosättningskravet, bör inte heller kyrkoherdar i utlandsförsamlingarna ges en sådan befogenhet. Däremot, för personer som uppfyller de grundläggande villkor som krävs men som inte är folkbokförda i Sverige, bör kyrkoherdar i utlandsförsamlingar kunna ges rätt att besluta i frågor om kyrkotillhörighet på ett sätt som motsvarar den prövning en kyrkoherde i en församling i Sverige kan göra.

Enligt uppgift från kyrkokansliet innebär den praxis som tillämpas för kyrkostyrelsens beslut att vid alla dop som görs i Svenska kyrkans ordning och där avsikten är att den döpta ska tillhöra Svenska kyrkan får den döpta tillhöra Svenska kyrkan. Även i de fall då någon som inte är svensk medborgare eller bosatt i Sverige anmäler att hen vill tillhöra Svenska kyrkan men är döpt i annan kyrkas ordning eller vill tillhöra kyrkan i avvaktan på dop medges tillhörighet om det finns någon delaktighet i församlinglivet i en församling i Svenska kyrkan. Huvudsakligen är de berörda antingen bosatta utomlands med anknytning till Sverige eller asylsökande som vistas i Sverige.

Kyrkotillhörighet och folkbokföring

Bestämmelserna i kyrkoordningens 29 kap. om kyrkotillhörighet behandlar hur någon blir medlem i Svenska kyrkan och hur detta medlemskap kan avslutas. I alla

fall utom när en utländsk medborgare flyttar från Sverige är det den enskilda personen själv som fattar det avgörande beslutet om att avsluta sitt medlemskap. Bestämmelser om församlingstillhörighet finns i 35 kap. i kyrkoordningen. Som en huvudregel anges i 35 kap. 1 § att den som tillhör Svenska kyrkan tillhör den territoriella eller icke-territoriella församling där han eller hon är kyrkobokförd. Det finns särskilda bestämmelser om vem som kan tillhöra en viss icke-territoriell församling. Utöver det direkt i kyrkoordningen reglerade församlingsmedlemskapet finns i församlingsordningarna för utlandsförsamlingarna bestämmelser om medlemskap i dessa församlingar.

Medlemskap i territoriella församlingar är beroende av var man är folkbokförd. Det sägs nämligen i 35 kap. 1 a § att en person ska kyrkobokföras i den församling inom vars territoriella område hans eller hennes folkbokföringsadress är belägen. I 1 b § i samma kapitel anges att för det fall en person är folkbokförd endast i en kommun eller saknar känd hemvist ska han eller hon kyrkobokföras i den församling inom vars territorium han eller hon senast var folkbokförd på en fastighet.

I kyrkobokföringen avregistreras den som avregistreras i folkbokföringen. Avregistreringsorsak kan vara att en utländsk medborgare har emigrerat ur landet, att man avlidit eller att man är ”försvunnen” ur folkbokföringens perspektiv. Den som levt utan känd hemvist i mer än två år kan registreras som ”försvunnen” hos folkbokföringen om det inte finns skäl som talar emot det. (Tidigare talades om ”obefintlighetsregister” när man nu talar om register över försvunna.)

Om personer som anses vara försvunna enligt folkbokföringen inte ska avregistreras i kyrkobokföringen krävs en förändring i kyrkobokföringssystemet för att inte en avregistrering på grund av emigration eller registrering som ”försvunnen” ska medföra avregistrering i kyrkobokföringen. En sådan ordning skulle innebära att ett antal personer finns kvar i kyrkobokföringsregistret men utan några uppgifter om vilken församling de tillhör eller vilken adress de har. Dessa medlemmar skulle inte heller få delta i kyrkoval eller betala kyrkoavgift såsom regelverket är utformat (dessa rättigheter och skyldigheter är kopplade till att man är kyrkobokförd i en församling).

Det förhållandet att en person inte finns registrerad som medlem torde inte medföra att medlemskapet har upphört. En sådan förändring kan bara ske på medlemmens eget initiativ såvida inte personen är en utländsk medborgare som har lämnat landet.

Medlemskap och dop – rättigheter och skyldigheter

Det finns i kyrkoordningen ett antal bestämmelser som behandlar rättigheter och skyldigheter för dem som tillhör Svenska kyrkan. I många fall är det bara medlemskapet som har den avgörande betydelsen. I några fall är det också av betydelse om medlemmen är döpt eller ej. En ytterligare faktor som i vissa fall är av betydelse är åldern.

Skyldigheten att betala kyrkoavgift gäller alla som tillhör Svenska kyrkan. På denna punkt finns i kyrkoordningen, 42 kap. 2 §, en hänvisning till 7–8 §§ i lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan eftersom de grundläggande bestämmelserna om avgiftsskyldigheten finns i den lagen.

Rätten att delta i kyrkliga val gäller alla medlemmar som har uppnått 16 års ålder, 33 kap. 2 § i kyrkoordningen. För valbarhet gäller därtill enligt 3 § i samma kapitel att vara döpt och ha uppnått 18 års ålder, alltså att vara myndig. När det sägs att den som väljs till ett uppdrag ska vara döpt, eller kunna få ett annat uppdrag där det sägs att man ska vara döpt, saknar det betydelse om det är fråga om ett dop i

Svenska kyrkans eller en annan kristen kyrkas ordning. En grundläggande bestämmelse om dop finns i 19 kap. 1 § i kyrkoordningen där det anges att ”dopet ska ske i Faderns och Sonens och den helige Andes namn med rent vatten genom begjutning eller nedsänkning”. Härtill sägs att Svenska kyrkan erkänner varje dop som har skett i denna ordning. Den bestämmelsen är avgörande för vad som avses när det i kyrkoordningen anges att man ska vara döpt för att kunna erhålla ett visst uppdrag.

Bestämmelser om dop som villkor för att kunna inneha vissa uppdrag infördes med kyrkoordningen. Kyrkomötet hade redan när man 1994 fattade sitt beslut om nya bestämmelser om kyrkotillhörigheten och om dopet som huvudvägen in i kyrkan menat att bestämmelser motsvarande dem som nu finns i kyrkoordningen skulle ha tagits in i kyrkolagen. Det grundläggande motivet för detta vara att dopet ger kallelsen till kyrkans gemensamma uppdrag. I de av kyrkomötet för sin del beslutade ändringarna i kyrkolagen talades om ”dop i Svenska kyrkans eller annan kristen kyrkas ordning” där det nu bara står ”döpt”. Regeringen förde inte frågan om dop som villkor för vissa uppdrag vidare med hänvisning bland annat till de förväntade förändringarna av relationerna mellan kyrka och stat.

Det kan sägas att det bara finns direkt kyrkoordningsreglerade konsekvenser av ”dop i Svenska kyrkans ordning” på det sättet att ett sådant dop medför upptagande i Svenska kyrkan, 29 kap. 2 § i kyrkoordningen. Att dopet har skett ”i Svenska kyrkans ordning” torde i detta sammanhang förstås på det sättet att det har skett inom ramen för trossamfundet Svenska kyrkan även om det i ”Svenska kyrkans ordning” också ingår att det sker i enlighet med vad som anges i kyrkoordningen och kyrkohandboken. Vid vuxnas inträde i Svenska kyrkan genom anmälan görs en skillnad mellan å ena sidan dem som är döpta i Svenska kyrkans ordning, döpta i annan evangelisk-luthersk kyrkas ordning eller i en kyrka eller ett samfund som Svenska kyrkan genom beslut av kyrkomötet ingått en överenskommelse om särskild ekumenisk samverkan med och å andra sidan andra döpta personer, 29 kap. 4 §. För den förstnämnda gruppen gäller att anmälan ska medföra att de tas upp i Svenska kyrkan. De som tillhör den andra gruppen ska samtidigt med sin anmälan begära undervisning i Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

När det gäller kyrkoordningens bestämmelser på gudstjänstlivets område kan först pekas på att var och en som är döpt får ta emot nattvardsgåvorna, 20 kap. 2 §. Beträffande konfirmation anges som huvudregel att den som konfirmeras i Svenska kyrkans ordning ska vara döpt och tillhöra Svenska kyrkan, 22 kap. 2 §. Det sistnämnda anges också för den som ska biträda med utdelning av nattvardsgåvorna, 20 kap. 5 §. Ifråga om vigsel och begravning är rätten till att få del av den kyrkliga handlingen i Svenska kyrkans ordning bara kopplad till medlemskapet, 23 kap. 1 a § respektive 24 kap. 1 a §. I detta fall finns dessutom möjlighet för kyrkoherden att om det finns särskilda skäl besluta att någon kan få del av den kyrkliga handlingen som inte tillhör Svenska kyrkan. Det har setts som rimligt att personer från kyrkor med vilka Svenska kyrkan står i kyrkogemenskap i huvudsak behandlas på samma sätt som Svenska kyrkans egna medlemmar. I förarbetena till kyrkoordningen har inte närmare utvecklats skäl för att de som inte tillhör Svenska kyrkan ska kunna vigas i kyrklig ordning. Det talas allmänt om pastorala skäl, CsSkr 1999:3 sidorna 2–268. Beträffande begravningsgudstjänst noteras som en inte ovanlig situation att de anhöriga begär en kyrklig begravningsgudstjänst, trots att den avlidne har utträtt ur Svenska kyrkan. ”Skäl för detta kan vara att den avlidne, kanske till och med i ett testamente, gett uttryck för sin önskan om en kyrklig begravning. Ett annat skäl kan vara att de anhöriga som begär kyrklig begravning tillhör kyrkan och att det av pastorala skäl är angeläget att tillmötesgå deras önskemål. I ett sådant fall torde det dock åligga prästen att förvissa sig om att den kyrkliga begravningsgudstjänsten inte

strider mot den avlidnes vilja.” Det sägs också i 24 kap. 3 § att när någon har avlidit bör man så långt det är möjligt följa hans eller hennes önskan om begravningsens utformning. En kyrkoherdes beslut att inte medge vigselgudstjänst eller begravningsgudstjänst i Svenska kyrkans ordning kan överklagas hos domkapitlet, 23 kap. 1 a § respektive 24 kap. 1 a §.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag:

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:24, punkt 1.
2. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:24, punkt 2.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:66.
4. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:115.
5. Kyrkomötet beslutar att med anledning av motionerna 2017:24, 2017:66 och 2017:115 uppdra åt kyrkostyrelsen att i arbetet med en översyn av frågor om kyrkotillhörigheten beakta det som utskottet har anfört.

I detta betänkande behandlas tre motioner som ur olika aspekter tar upp frågor som rör medlemskapet i Svenska kyrkan. Utskottet menar att motionerna rymmer frågeställningar som det är angeläget att ytterligare bearbeta.

Motionerna 2017:24 och 2017:115 kan sägas ha gemensamt att de tar upp frågor om medlemskapets relation till människors olika livssituationer. I det första fallet är det fråga om medborgarskapets betydelse. I ett tidigare mer enhetligt samhälle där det fram till år 1951 i princip inte var möjligt att vara svensk medborgare och inte samtidigt tillhöra ett trossamfund och där Svenska kyrkan hade en nära förbindelse med staten kunde det vara naturligt att svenskt medborgarskap också var en förutsättning för kyrkotillhörighet. Såväl Svenska kyrkans ställning som människors livsmönster har påtagligt förändrats sedan det infördes bestämmelser om en direkt koppling mellan medborgarskap och kyrkotillhörighet. Det finns anledning att pröva om det bör göras ändringar i kyrkoordningens bestämmelser mot bakgrund av de samhällsförändringar som har ägt rum. Det har också tillkommit ett antal självständiga församlingar som tillhör Svenska kyrkan genom Svenska kyrkan i utlandet. Samtidigt måste beaktas att Svenska kyrkan liksom systerkyrkor i andra länder har ett ansvar som är territoriellt bestämt.

Den livssituation som bildar en utgångspunkt för motion 2017:115 är av annat slag. I det fallet gäller det personer som hamnar i ytterst utsatta situationer såsom hemlöshet och utanför samhällets för de flesta självklara system där alla människor förväntas vara upptagna i en gemensam folkbokföring. Det kan hända att det åtminstone ur ett registerperspektiv uppfattas som att en person har lämnat Svenska kyrkan utan att själv ha tagit steget att anmäla sitt utträde. Om man bortser från det förhållandet att en utländsk medborgare som är medlem men lämnar landet inte automatiskt har kvar sitt medlemskap finns inga bestämmelser om att någon på annat sätt än på eget initiativ kan bli av med sitt medlemskap. Administrativa system ska inte ändra på det förhållandet. Det finns goda skäl att närmare belysa den problematik som aktualiseras genom motion 2017:115 och om så behövs ge förslag till förändringar i administrativa rutiner och bestämmelser.

Motion 2017:66 har en annan utgångspunkt. Där önskas en belysning av frågor som hör samman med att dopets betydelse inte upphör därför att någon avsäger sig sitt medlemskap. Utskottet menar att även de frågor som tas upp i den motionen bör belysas ytterligare.

Utskottet har erfarit att ett arbete är under planering på kyrkokansliet som avser vissa frågor kring kyrkoordningens bestämmelser om kyrkotillhörighet. Utskottet ser det som angeläget att de frågor som tas upp i de tre motioner som behandlas i detta betänkande finns med i det arbetet. Utskottet menar att de tre motionerna ska avslås och att det istället ska ges ett samlat uppdrag till kyrkostyrelsen att i arbetet med en översyn av frågor om kyrkotillhörigheten beakta det som utskottet här har anfört.

Uppsala den 5 oktober 2017

På Tillsyns- och uppdragsutskottets vägnar

Anna Ekström, ordförande

Gunnar Edqvist, sekreterare

Beslutande: Anna Ekström, ordförande, Britas Lennart Eriksson, Inger Wahlman, Roine Olsson, Anna Forssell, Lars Risberg, Emilia Lindstrand, Hans-Olof Andréén, Emma Hedlundh, Mattias Rosenquist, Sven Kerst, Sten Elmberg, Lisbeth Göranson, Anders Novak och Johan Blix.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Margareta Carlenius, Catharina Erdtman, Kent Karlsson, Stefan Linderås, Bertil Murray, Ingrid Borgström, Helena Nordvall, Kerstin Rossipal, Anna-Lena Carlsson, Ann-Christin Alexius, Helena Elmqvist, Helena Björkman och Irene Leonardsson.

Biskoparna Eva Brunne och Per Eckerdal har deltagit i utskottets överläggningar.